



JÁSZOK, KUNOK, HUSZITÁK, HAJDÚK ÉS KURUCOK. KATONÁSKODÓ ELEMÉK A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN A KÖZÉPKORTÓL AZ ÚJKORIG



JÁSZOK, KUNOK, HUSZITÁK, HAJDÚK ÉS KURUCOK
KATONÁSKODÓ ELEMÉK A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN
A KÖZÉPKORTÓL AZ ÚJKORIG

JÁSZOK, KUNOK, HUSZITÁK, HAJDÚK ÉS KURUCOK
KATONÁSKODÓ ELEMENK A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN A
KÖZÉPKORTÓL AZ ÚJKORIG

**JÁSZOK, KUNOK, HUSZITÁK, HAJDÚK ÉS KURUCOK
KATONÁSKODÓ ELEMENK A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN
A KÖZÉPKORTÓL AZ ÚJKORIG**

Szerkesztette Csiszár Imre és Novák Ádám

Hajdúnánás, 2016.

A kötetet lekorálta:

Papp Klára

Technikai előkészítés:

Járom Kulturális Egyesület

Tördelés:

Lapis-Lovas Anett Csilla



Szerkesztette:

Csiszár Imre és Novák Ádám

A borítón:

Első borító: Fokos - Készítője: Kéki Zsolt nánásikovács, <http://nanasikovacs.hu/>

Hátsó borító: Lovas hajdú - fametszet. Pannon enciklopédia. A magyarság története. Szerk. Kucka Péter. Bp. 1994. 128.

Kiadó:

Hajdúnánás Városi Önkormányzat

ISBN 978-963-89351-5-1

Kiadó: Hajdúnánás Város Önkormányzata

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nyomdai munkálatok:

Kapitális Kft.

Felelős vezető: Kapusi József

TARTALOM

Lectori salutem!	6
Nyakas Miklós: A hajdúvárosok parasztvármegyéje	9
Bagi Zoltán Péter: Henri Du ValDampierre karrierjének kezdete a Habsburg Monarchiában 1601–1604	29
Mohácsi Endre: „Az hajdúk miatt ki nem mehetek...” Végvárak és a hajdúk kapcsolata a tiszántúli főkapitányság területén a 17. század elején	45
Marton Gellért Ernő: Báthory István és Bocskai István hadinépe. Kozákok és hajdúk hazájuk szolgálatában	53
Seres István: „Jönnek a sarkadiak”, avagy „Sarkad nevét ne feledd!” – Ráczi Tököli elfogása 1708-ban	73
Varga Beáta: Magyar hajdúk és ukrán kozákok a „végeken”	97
Szakács János: Kemece és a hajdúk	113

LECTORI SALUTEM! TISZTELT OLVASÓ!

Európa hadtörténetében a reguláris hadseregek megjelenése előtt mindig fontos szerepet töltöttek be az uralkodók, fejedelmek seregeiben azok a katonai elemek, melyek vagy származásuknál, foglalkozásuknál, vagy vallásuknál fogva egységet alkottak. A magyar történelem is szép számmal bővelkedik hasonlóknban. Elég, ha csak az Árpád-korban a jászokra, kunokra gondolunk, de folytathatjuk a sort a cseh-morva területéről kiinduló huszita mozgalommal, és ebben a vallási háborúban kinevelt huszita zsoldosokkal. A magyar középkor végét jelentő oszmán-török kárpát-medencei előrenyomulás hatására újabb katonáskodó réteg jött létre, akik Bocskai István fejedelem szabadságharca során egységes katonai sereggé, majd területi alapon szerveződött kollektív nemességgé fejlődött. Az ekkor kialakuló hajdú vármegegye egyik központja volt Nánás. A hajdúk lakta kerületben néhány évtized alatt kialakult saját igazgatási, önrendelkezési rendszerük, ezzel hosszú évekre kikristályosodott önálló identitásuk, ami máig meghatározó. A folyamatos háborúkban hozzájuk hasonló szerepet töltöttek be a „két pogány között” a kurucok is, akikre II. Rákóczi Ferencz szabadságharcát alapozhatta. De ismerünk lengyel hajdúkat is, és a hozzájuk hasonló kozákokról sem szabad megfeledkeznünk.

Jelen tanulmánykötet létrejöttét ezeknek a népeknek köszönheti. Társadalmi és politikai szerepvállalásuk ugyanis a 21. század kutatóira is hárít feladatot: kideríteni és elmesélni minél részletesebben az érdeklődőknek, mi vezette ezen társadalmi rétegek sorsát a katonáskodás felé. A háborúnak ugyanakkor átmenetinek kell lennie, így törvényszerű, hogy a békés élet megszervezésében közösen vesznek részt a katonai sorstársak. Már hagyományosnak mondható, hogy a Hajdúnánáson már harmadik alkalommal megrendezett Hajdúk Világtalálkozójának nyitórendezvénye egy tudományos konferencia, ahol a hajdúk és korszakuk történeti kutatásairól adnak elő a szakemberek. 2016-ban a konferencia szervezője, Hajdúnánás Városi Önkormányzat célul tűzte ki, hogy ezúttal konferencia szorosabban kapcsolódjon a hagyományőrző rendezvényhez, és a hadtörténet, a mindennapi élet és az anyagi kultúra témái felé orientálódjon. Az elhangzott hat előadás közül háromnak az írott változata került bele eme kötetbe, és a korábbi évek kapcsolódó témájú előadásainak szövegével egy csokorba kötve ajánljuk most Olvasóinknak ezt a kötetet.

A szakirodalom és a levéltári források felhasználásával készült tanulmányokban (tudományos jellegükön túl) érdekes és könnyen fogyasztható írásokat olvashatunk a régió közigazgatásáról, katonai életpályákról, és haj-

dúk viszonyáról a végvárhoz, a kozákokhoz, Báthory Istvánhoz, Bethlen Gáborhoz, valamint Kemece településéhez. A kötet elmesél egy hadi kalandot is Rác Tököli elfogásáról, teszi mindezt helyenként eredeti, szemléletes források közlésével. Bízunk benne, hogy mindenki haszonnal forgatja majd Hajdúnánáson és mindenütt, ahol a hajdúk iránt érdeklődnek.

Hajdúnánás, 2016. szeptember 1.

A kötet szerkesztői

Bagi Zoltán Péter

HENRI DU VALDAMPIERRE KARRIERJÉNEK KEZDETE A HABSBERG MONARCHIÁBAN (1601–1604)¹

Ronald G. Asch 2008-ban megjelent művében egy külön fejezetet szentelt annak a folyamatnak, amely során a nemesség lovagból a hadivállalkozón keresztül az állandó hadsereg tisztikarába integrálódik és ezzel együtt egyes tagjai – megfelelő pozíciót elérve – az udvar és az események meghatározó szereplőivé válik. A 17. és 18. századi Habsburg Monarchia történetét vizsgálva a szerző azt a megállapítást tette, hogy a mágnás családok tagjai sok esetben, és tegyük hozzá, hogy sokáig távol maradtak a katonai szolgálattól. Számukra ugyanis sokkal vonzóbb perspektívát jelentett saját birtokaik igazgatása, az udvari élet, a rendek irányítása alatt álló tartományi kormányzatban való hivatalviselés vagy akár a hasonló presztízsű egyházi pálya, mint egy távoli erődben szolgálni. Mindezek alapján nem meglepő, hogy olyan tekintélyes családokat is találunk, amelyek generációkon keresztül egy-egy katonai szolgálatot vállalt családtagot tudnak felmutatni. Ez a tendencia pedig teljességgel ellentétes a Francia Királyságban vagy a Brandenburi Választófejedelemben, majd később a Porosz Királyságban tapasztaltakkal. A kis- és középnemesség pedig inkább kötődött a tartományához, szűkebb hazájához, mint a Monarchia egészéhez. Így a birodalmi és a nem németajkú nemesség, valamint a polgárság számára a Habsburg Monarchia kitűnő karrierlehetőséget kínált katonaként.² Mindez azonban nem csupán az Asch által vizsgált korszakra volt jellemző. A tizenöt éves háború időszakában a prágai és a bécsi udvar szintén nagy számban vette igényben a Német-római Birodalomból, a Francia Királyságból, Itáliából és Németalföldről érkezett katonákat és hadvezéreket. Az ekkor II. Rudolf szolgálatába állt hadvezérek és katonák közül nem egy igen jelentős karriert futott be a Habsburg Monarchiában, sőt az sem számított egyedi esetnek, hogy a család egészen az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig hű maradt a bécsi udvarhoz, gondoljunk csak a Schwarzenbergekre, a Huayne-okra vagy a Montecuccolikra. Munkámban egy olyan személynek, Henri Du Valdampierre grófjának a Habsburg Monarchiában befutott karrierkezdését szeretném bemutatni, akinek életpályája a tizenöt éves háborúban szorosan összekapcsolódott Erdélyel, Bocskai Istvánnal és a hajdúkkal egyaránt.

Peter Hamish Wilson a harmincéves háború (1618–1648) történetéről írott művében megállapítja, hogy a 17. századi Európa legnagyobb és

¹ Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2

² Roland G. Asch: *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit*. Köln–Weimar–Wien 2008. 211.

legjelentősebb konfliktusának első szakaszában részt vett hadvezérek közül többen is az Oszmán Birodalom elleni tizenöt éves háborúban (1593–1606) szerezték meg első hadi tapasztalataikat vagy katonai hírnevet maguknak, amely későbbiekben lehetőséget teremtett számukra nagyobb hadseregek vezetésére. Közöttük találjuk Henri Du ValDampierre grófot is.³ Ennek ellenére életrajzíró egy-két mondatban elintézték életének ezen korszakát és leginkább a 17. századi Európa legnagyobb és legmeghatározóbb konfliktusában játszott szerepét igyekeztek kidomborítani. Most tehát ezt a hiányosságot szeretném pótolni dolgozatomban.⁴

Dampierre 1580-ban, a metzi püspökség területén található Han kastélyában született, katolikus felekezetű, lotaringiai nemesi családban. Atyja Jacques Du Val, Mondreville ura, édesanyja pedig Nicolas de Bossut lovag, Bazoche bárójának és Han urának idősebbik leánya volt.⁵ Katonai karrierjét a feltételezések szerint a németalföldi spanyol seregben kezdte, ám csakhamar elhagyta ezt a szolgálatot. Wilhelm Edler von Janko szerint már 1601 áprilisában a kérelemmel fordult a császárhoz, hogy vegye zsoldjába őt. Erre azonban egyelőre nem került sor, mivel az egyik kísézője ellen elkövetet erőszakos cselekmény miatt ezt nem engedélyezték a számára.⁶ Az év június 25-én pedig már Prágából utasították az udvari fizetőmestert, hogy az ifjú számára utaltasson ki 200 rajnai forintot. A császár meg is indokolta döntését, miszerint Dampierre-t „*legtekintélyesebben*” ajánlották figyelmébe.⁷ Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy a lotaringiai katolikus származású ifjú karrierjét a prágai és a bécsi udvarban Philipp-Emmanuel de Lorraine, Mercoeur herceg⁸ támogatta. Az sem kizárt, hogy az ő közbenjárá-

³ Peter Hamish Wilson: *Europe's Tragedy. A History of Thirty Years War*. London 2009. 83–84.

⁴ Thaten und Charakterzüge Berühmter österreichischer Feldherren. Erster Band, erste Abtheilung. Wien 1808. 126–128.; *Carl A. Schweigerd*: *Oesterreichs Helden und Heerführer von Maximilian bis auf die neueste Zeit*. Zweiter Band. Leipzig 1857. 636–644.; *Allgemeine Deutsche Biographie*. Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern. Herausgegeben durch die Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Duncker und Humblot. Leipzig 1876. Band 4. 719–720.; *Wilhelm Edler von Janko*: Heinrich Du Val Graf von Dampierre, Freiherr von Mondrovilla, kaiserlicher General-Feldwachtmeister, Kämmerer, Kriegs Rath, Ritter des Ordens de Santa Militia und Oberst Inhaber eines Cürassier-Regiments. Ein Beitrag zur Geschichte der 1. Periode des 30 jährigen Krieges. Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archives 1. (1876). 73–92.; *Pálffy Géza – Richard Perger*: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század). Fons 5. (1998: 2. sz.). 207–264. 220–222.

⁵ *Pálffy G. – Perger, R.*: A magyarországi török i. m. 220.

⁶ *Janko, W. E.*: Heinrich Du Val Graf von Dampierre i. m. 74., *Pálffy G. – Perger, R.*: A magyarországi török i. m. 220.

⁷ Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Hoffinanz- und Hofkammerarchiv (HKA) Niederösterreichische Gedenkbücher 1601 Band 161. Fol. 280v–281.

⁸ Philipp-Emmanuel de Lorraine, Mercoeur herceg életéről l.: *Fethrentheil-Gruppenberg László*: Mercoeur lotaringiai herceg magyarországi szereplése. Hadtörténelmi Közlemények

sára került a Johann Ernst anhalt-zerbsti herceg⁹ által felfogadott gyalogezredbe, mint *Hauptmann*.¹⁰ Beilleszkedése az egységében pedig nem jelentett gondot, hiszen a Német-római Birodalom rendjei által megszavazott töröksegélyen toborzott 4000 főnyi gyalogos¹¹ egy része biztosan francia volt, mint ahogyan ez egy Christoph Egg és Thomas Sichelmußtrabiztosoknak az Udvari Haditanács által 1601. augusztus 9-én küldött utasításból kiderül.¹²

Az ezredek felállításával megbízott személy a felfogadottjaival szemben patriarchális szerepet töltött be. Már az egység szervezésének kiindulópontján saját embereit tette meg tisztségviselőkné, akik aztán a toborzást végrehajtották. A toborzópenzt, a zsoldot, a leköszönésért járó félhavi fizetséget a hadivállalkozónak fizette ki az Udvari Kamara, amelyet neki kellett volna alárendeltjeinek szétosztani. A gyalogság esetében az ezreden belül a legfőbb törvénykezési jogot is a kezében tartotta. Nem meglepő tehát, hogy a katonák számára is fontos volt a hadivállalkozó személye, hiszen egy-egy jó csengésű, jó kapcsolatokkal rendelkező és hadakozásban járatos személy neve megélhetést és bőséges zsákmányt ígért számukra.¹³ Az anhalt-zerbsti herceg igyekezett is megfelelni ennek a szerepnek. 1601. augusztusában ugyanis azzal fordult Mátyás főherceghez, hogy nem csupán a saját havi zsoldját emeljék meg rangjához méltóan, de három *Hauptmann*ját is, akiknek mindegyike grófi származású volt. Természetesen az említett személyek között szerepelt Dampierre is.¹⁴

Az ezred mustrája már augusztus legelején megtörtént, mint ahogyan erről Egg mustrabiztos tájékoztatta az Udvari Haditanácsot jelentésében. A katonák azonban még nem indulhattak el a magyarországi hadszíntérre, mivel egyrészt málhajúk szállítására kért hajók nem érkeztek meg. Másrészt az

38. (1937) 205–234.; *Sahin-Tóth Péter*: Lotaringia és a tizenöt éves háború. Századok 138. (2004: 5. sz.) 1149–1188.

⁹ Johann Ernst anhalt-zerbsti herceg 1578. május 1-én született Zerbstben Joachim Ernst herceg második házasságából és 1601. december 22-én halt meg Bécsben. *Johann Samuel Ersch*: Allgemeine encyclopädie der wissenschaften und künst ein alphabetischer Folge. Zweite Section H–N. Leipzig 1842. 348.; <http://www.geni.com/people/Johann-Ernst-von-Anhalt-Zerbst/6000000006727757469>. Letöltés ideje: 2015. 09. 23.

¹⁰ ÖStA Kriegsarchiv (KA) Hofkriegsrat Akten (HKRA) Wien Registratur (Reg.) 1601. August No. 74.

¹¹ *Gömöröy Gusztáv*: Székesfehérvár visszavétele 1601-ben és újbóli elvesztése 1602-ben. Hadtörténelmi Közlemények 5. (1892) 299–322, 610–616. 304.

¹² ÖStA KA Hofkriegsrat-Wien (HKR-Wien) Protokollum (Prot.) Reg. Band 207. Folio (Fol.): 385v. No. 33.

¹³ *Eugen Heischmann*: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien 1925. 37–38.; *Fritz Redlich*: The German Military Enterpriser and his Work Force. A Study in European Economic and Social History. Wiesbaden 1964. 41., 55–57.; *Reinhard Baumann*: Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißig jährigen Krieg. München 1994. 92., 176–180.

¹⁴ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1601. August No. 74.

anhalt-zerbsti herceg kérte, hogy az első szemlét és első havi zsold átvételét követően ezrede had pihenhessen még két napot. Erre az Udvari Haditanács engedélyével a hónap második felében Bruck an der Leithánál került sor.¹⁵ Az ezred ezt követően elindult Komáromba, ahol a császári-királyi csapatok gyülekeztek az azévi hadjárathoz. A vonulás során azonban a katonák jó része meghalhatott, megbetegedhetett vagy elszökhett, mivel az Udvari Haditanács már szeptember 9-i dátummal arra kötelezte az anhalt-zerbsti herceget is, hogy zászlóit egészítse ki.¹⁶

Ekkor azonban már Mercoeur herceg a vele maradt katonasággal, köztük az anhalt-zerbsti ezreddel megérkezett Székesfehérvár alá, ahová négy nappal korábban indult el.¹⁷ Arra vonatkozóan nincsen pontos adatunk, hogy a külvárosok elleni szeptember 14-i rohamban részt vett volna az egység. Az azonban bizonyos, hogy a hat nappal későbbi döntő támadásnál már ott voltak az anhalt-zerbsti herceg katonái. A Hofkirchen ezreddel együtt a győri kapunál tátongó hatalmas rést támadták.¹⁸ A vár elfoglalását követően megjelent a Jemicsi Hasszán nagyvezír vezette oszmán katonaság Székesfehérvár környékén. Október 10-e és 15-e között több kisebb összecsapásra került sor. Az utolsó napon az anhalt-zerbsti ezreddel szemben az oszmán katonák sáncot emeltek, ahonnan a janicsárok heves tűz alatt tartották őket. Az ezredre nehezedő nyomás olyan elviselhetetlenné vált, hogy Mátyás főherceg erősítést küldött hozzájuk.¹⁹

A hadjárat végén az anhalt-zerbsti herceg katonáinak leszereléséről döntött az Udvari Haditanács.²⁰ November 10-i dátummal részletes jegyzéket kértek a beteg és sebesült katonákról.²¹ Majd kijelölték a leköszönéshez a mustrahelyet: Tullnt és Tullnerdorfot, és Mathias Baranitsch mustrabiztost küldték ki a katonák elbocsátására és az elszámolás elvégzéséhez.²² Az ezredet, amelyben Dampierre szolgált és harcolt tehát feloszlatták, majd december

¹⁵ ÖStA KA HKR-WienProt. Expedit (Exp.) Band 206. Fol.: 579v.; ÖStA KA HKR-WienProt. Exp. Band 206. Fol.: 592r.; ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 381r. No. 133.; ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 385v. No. 33.

¹⁶ ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 394r. No. 39.

¹⁷ ÖStA KA AlteFeldakten (AFA) 1601/13/1.

¹⁸ ÖStA KA AFA 1601/13/1; *Gömöry G.*: Székesfehérvár i. m. 299–322.; *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged 2000. 331–332.; *Hieronimus Augustinus Ortelius*: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg 1602. Reprint: Pytheas Kiadó, H. n. 2002. 203r.

¹⁹ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Hungarica Allgemeine AktenFasc. 140. Fol.: 33r.; ÖStA KA AFA 1601/13/1; *Gömöry G.*: Székesfehérvár i. m. 615–616.; *Tóth S. L.*: A mezőkeresztesi csata i. m. 337–338.; *Ortelius, H. A.*: Chronologia i. m. 205r–206r.

²⁰ ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1601. OktoberNo. 136.

²¹ ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 412r. No. 41.

²² ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 309r. No. 73.; ÖStA KA HKR-WienProt. Reg. Band 207. Fol.: 418v. No. 12.

22-én meghalt Bécsben Johann Ernst,²³ majd 1602.február 19-én Mercoeur herceg Nürnbergben valószínűleg valamilyen fertőző betegségben elhunyt.²⁴

A két herceg halála azonban nem vetette vissza Dampierre karrierjét a Habsburg Monarchiában, hiszen úgy támogatóra talált Giorgio Basta személyében. Az 1601. év végére különös helyzet alakult ki Erdélyben. Báthory Zsigmond elfoglalta Gyulafehérvárt és megszállta a szász városokat, ám Kolozsvár őrségével és falaival nem boldogult. Ezzel szemben Basta Erdély északi részén vetette meg a lábát, sorra elfoglalva az ellenállást tanúsító várakat: Gyalut, Nagymást, Bethlenvárat és Besztercét.²⁵ A két fél 1602. február 15-én a status quo alapján fegyverszünetet kötött egymással. Basta a tárgyalások alatt felkarolta a havasalföldi trónkövetelő Radu Șerbant (1601, 1602–1610) csapatokat adva mellé a tartomány elfoglalására. Ám a vállalkozás 1602 márciusában kudarccal végződött, amely kétezer katona életét követelte. Mivel Basta részére sem elegendő katona, sem elegendő pénz nem állt rendelkezésre a harc folytatásához, így Csáky közvetítésével diplomáciai úton igyekezett Zsigmondot távozásra bírni, amely vállalkozás sikerrel is járt. A Báthory-párt Székely Mózes köré tömörült tagjai azonban nem voltak hajlandóak elfogadni a fejedelem döntését, Erdély Habsburg uralom alá kerülését. Az albán származású hadvezérnek tehát, amennyiben meg akarta szállni az országot, úgy meg kellett, hogy ütközzön velük. A csatára végül 1602. július 2-án Tövisnél került sor, amely Székelyék vereségével zárult. Basta a győzelem után birtokba vehette Erdélyt, a behódolóknak kegyelmet ígért a császár nevében, míg a kulcsfontosságú várakat erővel vagy ígérettel igyekezett birtokba venni.²⁶ Július 18-án Nagyszebenből Basta Joachim Beck von Leopoldsdorfnak azt írta, hogy Lippát, az Erdélyi Fejedelemség egyik kulcsfontosságú várát, a huszonkét éves Dampierre kapitánynak adják át.²⁷ Három nappal később pedig a császárral azt közölte, hogy néhány lovassal már az előző napon el is indult a várba.²⁸

²³ *Ersch, J. S.*: Allgemeine encyclopädie i. m. 348.; <http://www.geni.com/people/Johann-Ernst-von-Anhalt-Zerbst/600000006727757469>. Letöltés ideje: 2015. 09. 23.

²⁴ *Sabin-Tóth P.*: Lotaringia i. m. 1174.

²⁵ *Benda Kálmán*: Giovanni Marco Isolano gróf ezredes feljegyzése a magyarországi török háborúról 1594–1602, *Hadtörténelmi Közlemények* 30. (1983: 4. sz.) 651–681. 675–676.; *Istvánffy Miklós*: Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Reprint. Bp. 2009. 389–390.

²⁶ Szamosközi István történeti maradványai 1542–1608. IV. vegyes följegyzések, *Monumenta Hungariae Historica – Magyar Történelmi Emlékek. Második osztály: Írók. Harminczadik kötet.* Kiadta: Szilágyi Sándor, Bp. 1880. 137–172, passim; *Gömöry Gusztáv*: Adalékok az 1601–1602. évi erdélyi hadi eseményekhez, *Hadtörténelmi Közlemények* 10. (1897) 59–84, 235–257.; *Tóth S. L.*: A mezőkeresztesi csata i. m. 410–417.; *Ortelius, H. A.*: Chronologia i. m. 213r–223r.; *Istvánffy M.*: Magyarok dolgairól i. m. 389–394, 405.; Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában okmánytár II. (1595–1613) Közreadja: Kruppa Tamás. Bp.–Róma–Szeged 2009. 93–111, passim.

²⁷ *Veress Endre*: Basta György levelezése és iratai. II. kötet (1602–1607) Bp. 1913. 15.

²⁸ *Veress E.*: Basta i. m. 20.

Erdély főkapitányának azonban a következő hetekben, hónapokban újra meggyűlt a baja egyrészt Székely Mózessel, másrészt az ezen felbátorodott egyébként is elégedetlenkedő erdélyi rendekkel. Miközben Basta tárgyalásokat folytatott az utóbbiakkal, Zsigmond volt hadvezére a szultántól adhnamét kapott azzal a feltétellel, amennyiben Lippa és Jenő visszaadására ígéretet tesz. Az albán származású hadvezér szeptember 23-án a prázsmári táborból Dampierre levelére hivatkozva azt írta Mátyás főhercegnek, hogy az ifjú kapitánynak kétsége sincs Székely Mózes és Jemiscsi Hasszán szándékáról, azaz, hogy megtámadják az általa védett várat.²⁹ Az ostrom végül azonban elmaradt, mivel a nagyvezír Gyula környékéről visszafordult a veszélyeztetett Buda felmentésére, a leendő fejedelem pedig nem érezte elegendőnek az erejét a hadműveletek folytatására.³⁰ Basta már szeptember 30-án jelentette a jó hírt, amit Dampierre-től tudott meg.³¹

Székely Mózes azonban nem tett le arról, hogy megszerezze magának az Erdélyi Fejedelemséget. A Porta pedig Bektas temesvári beglerbég vezetésével egy jelentős török és tatár segélyhadat rendelt támogatottja mellé. A lippai kapitány újra az események sűrűjébe került. Szamosközy István erről a következőképpen számolt be történeti munkájában: *„De még Mózes megindulása előtt, nemes Zóltai György révén az akkor még élő Huszár Péter is, valamint a lippai őrség akkori parancsnoka, a kiváló bátorságú és előkelő származású Duval Henrik, Dampierre grófja, meg mások is, akik felderítőik és hírszerzőik jóvoltából tájékozódni tudtak a határ menti mozgólódásokról, folyvást jelentgették a Kolozsvárott tartózkodó Bastának, mily nagyon sürgölődik Mózes, és hogy elegendő fegyvereivel meg fogja támadni előbb-utóbb a határokat, vagy magát az országot is.”*³²

Az április elején kezdődő hadjárat Karánsebes megtámadásával vette kezdetét, majd innen az erdélyi-oszmán had Lugos alá vonult, amelyet 11-én rohammal foglaltak el. Négy nappal később pedig Bethlen Gábor Szászvárost szállta meg. A két had április második felében Gyulafehérvár alatt egyesült, amelyet az őrsége május 7-én adott fel.³³ Míg a trónkövetelő a Maros parti város ostromával volt elfoglalva, addig *„a lippaiak, jenőiek, a váradiak összefogtak, és hogy távollevő Bektas pasát bosszantsák és veszélyeztessék, Temesvár*

²⁹ Veress E.: Basta i. m. 95.

³⁰ Szamosközy István történeti maradványai i. m. 173.; Benda K.: Giovanni Marco Isolano i. m. 680.; Papp Sándor: Székely Mózes erdélyi fejedelem hatalomra kerülésének diplomáciai tanulságai és egy nagyvezíri előterjesztés (telhisz) keletkezése. Aetas 14. (1999: 4. sz.) 59–65. 77–78.; Tóth S. L.: A mezőkeresztesi csata i. m. 420.

³¹ Veress E.: Basta i. m. 99.

³² Szamosközy István: Erdély története 1598–1599, 1603. Ford.: Borzsák István. Válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Sinkovics István. Bp. 1981. 313.

³³ Szamosközy I.: Erdély története i. m. 305–337.; Tóth S. L.: A mezőkeresztesi csata i. m. 420–421.

külvárosait gyűjtogatták, majd messze földön feldúlták a környéket is, aztán biztonságos helyre húzódtak vissza. Nem sokkal később Duval Henrik lippai parancsnok küldte ki katonáit az őrséggel együtt, és Lugos külvárosait felégetvén, a földdel tette egyenlővé; lakosait, akiknek közreműködésével Huszárt elárulták és fogságba hurcolták, nagyrészt elpusztították.”³⁴

Dampierre akciói azonban nem gyakoroltak jelentős befolyást az eseményekre. Gyulafehérvár elestét követően Székely fejedelemmé választotta magát. Basta tehetetlenül nézte az erdélyi-oszmán csapatok előretörését és sikereit (elesett Kolozsvár, Beszterce és Medgyes), hiszen ismét nem állt rendelkezésére megfelelő számú katonaság. Egyelőre sem Prágából, sem pedig egyelőre Radu havasalföldi vajdától nem számíthatott segítségre, így kíséretével a Magyar Királyság területére menekült. Székely tehát egyedül maradt Erdélyben és a nyár közepére szinte az egész országot sikerült fősége alá hajtania, csak a partiumi várak maradtak II. Rudolf birtokában. Július elején azonban, az addig a moldvai vajda támadásától tartó Radu megindult Havasalföldről és 1603. július 17-én Brassó mellett vereséget mért havasalföldi-székely seregével Mózes fejedelem és Bektas hadaira. A győzelmet követően a havasalföldi vajda elhagyta az országot, Basta így harmadszorra vonulhatott be és vehette birtokba a császár nevében Erdélyt. Ám Székely megmaradt hívei Borbély György vezetésével még az ország területén álltak, és hozzájuk csatlakozott Nagy Albert 3000 kozákkal, akiket a Lengyel Királyságban fogadott fel az elesett erdélyi fejedelem utasítására.³⁵ Miután a császári-királyi kézen lévő partiumi várak parancsnokai úgy értesültek, hogy maga Basta is elindult már Erdélybe, sőt már Gyulafehérvárra ért, ezért úgy határoztak, hogy a rendelkezésükre álló katonasággal a Maros mentén vonulva csatlakoznak az albán származású hadvezérhez. Az ezt követő eseményeket Szamosközy a következőképpen örökítette meg: *„A mintegy kétezer főre tehető önkéntes sereg – úgynevezett hajdúk – magyarokból, rácokból, szlávokból és egyebekből verődtek össze. (...) A szomszédos Déva várából még huszonöt német is csatlakozott hozzájuk, hogy társaik sorsán ezzel is könnyítsenek. De a szerencsétlen végű összecsapásban az ő győzelmi reményük is semmivé vált: csak öten menekültek a várba sértetlenül, a többiek a hadiszerecsének áldozták életüket. Mindezeknek, elsősorban a lippaiaknak és jenőieknek a parancsnoka Davallus Henrik volt, a lippai őrség kapitánya, a többieké Horváth Ábrahám, Csatári János és hasonló vitézek. Amikor csapatuk gazdag zsákmánnyal megrakodva Barcsa felé járt, Borbély, [Jan] Kaminski és Nagy Albert rajtuk ütött. A véres csata augusztus harmadikán zajlott le. Elsőnek Albert törte át sorait a zászlói alatt harcoló csapattal, és ezzel meg is alapozta a győzelmet. Majd a lengyelek*

³⁴ Szamosközy I.: Erdély története i. m. 337.

³⁵ Szamosközy I.: Erdély története i. m. 337–411.; Tóth S. L.: A mezőkeresztesi csata i. m. 421–424.

[kozákok] indultak bátor rohamra, tudván, hogy nem katonák, hanem martalócok ellen harcolnak. Mivel pedig az ilyen emberben nagyobb a hajlandóság a futásra, mint a helytállásra, nem sok idő múltával máris sikerült helyükből kivetni, összezavarni és megszalasztani őket. Davallus is csak nagy ügyel-bajjal jutott el a közeli Dévára.”³⁶ Az ifjú gróf vereségéről és meneküléséről az erdélyi történetírón kívül egy mondatban Wilhelm Dilich is megemlékezett Ungarische Chronica című munkájában.³⁷

Néhány nappal később, augusztus 8-án Basta katonái azonban kiköszörlték a csorbát, amikor Borbély megmaradt katonaságával és a velük együtt menekülő erdélyiekkel a Vaskapu irányába húzódtak vissza. Az egykor elbeszélő források azonban Dampierre-nek az eseményekben játszott szerepével kapcsolatban ellentmondásosak. Istvánffy Miklós szerint ugyanis „Basta aztán azoknak szándékok felől bizonyossá tétetvén, lotharingiai Tomper Duallus Henricust és Rákóczi Lajost négyezer magyarokkal ellenek küldé. Kik az ellenséges haddal hamarsággal odamenvén, s az ellenségnek eltörlésére egy alkalmazottsággal figyelmeztvén, feneképpen, midőn ingyen sem vélnék, rájuk ütének. (...) A kozákok is és törökök, Bectes [Bektas] s Alberttal nem sokáig vontatták a harcot, hanem hátat adának.”³⁸ Ezzel szemben Szamosközy azt jegyezte fel, hogy Basta csak Rákóczit küldte egy 800 fős hajdú csapattal a menekülők nyomába, akiket augusztus 8-án egy Gradistye nevű vlah falunál utol is értek. Rajtaütésük pedig olyan jól sikerült, hogy a hajdúk még a Vaskapun túlra is üldözték az erdélyieket, majd visszatértek, hogy összegyűjtsék a hatalmas zsákmányt.³⁹

A két nagy történetíró által papapírra vetettek nem egyeznek meg egymásnak, és sajnos Basta fennmaradt levelezése sem nyújt segítséget az ellentmondás feloldásához. Az albán származású hadvezér ugyanis augusztus 10-én a kenyérmezei táborából Bartolomäus Pezzenhez írt levelében nevetek egyáltalán nem említett, csak arról számolt be, hogy az általa küldött 4000 hajdú nagy győzelmet aratott.⁴⁰

Azt tehát nem tudjuk sem egyértelműen cáfolni, sem igazolni, hogy Dampierre részese volt-e vaskapui győzelemnek, ám az bizonyos, hogy Basta a továbbiakban is nagyra becsülte képességeit. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy 1602 év elején a lázadó Preiner ezreddel való tárgyalásra küldte el.⁴¹ Basta február 16-án Kolozsvárról azt írta Paul Krausenegg császári biz-

³⁶ Szamosközy I.: Erdély története i. m. 449–450.

³⁷ Wilhelm Dilich: Ungarische Chronica...Cassel 1606. 355.

³⁸ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 409.

³⁹ Szamosközy I.: Erdély története i. m. 452–453.

⁴⁰ Veress E.: Basta i. m. 270.

⁴¹ 1598-ben Hans Preiner zu Stübinget bízták meg azzal, hogy a cseh rendi gyűlés által megszavazott segélyből 3000 gyalogost állítson fel. Majd három esztendővel később újra ezzel a feladattal biz-

tosnak, hogy Dampierre-t küldte aznap délelőtt Besztercére az elégedetlenkedő katonák megnyugtására azzal a hírrel, hogy már megérkezett Kassára a pénz, amiből a zsoldjukat kifizetik.⁴² Öt nappal később az albán származású hadvezér újabb levelet küldött ugyanannak a címzettnek, amiben arról számolt be, hogy a fellázadt németekről nem tud semmi újabbat, mivel a hozzájuk kiküldött lotaringiai gróf még nem érkezett hozzá vissza.⁴³ Basta február 24-én végre híreket kapott a Preiner ezredről. Ekkor Nicolaus Burghausen és Krausenegg császári biztosokat tudósította arról, hogy Dampierre éppen akkor érkezett meg hozzá Kolozsvárra. A grófnak csak annyit sikerült megtudnia a lázadóktól, hogy aznap indultak el Besztercéről Nagybánya irányába, ahol terveik szerint egy hétig maradnának és ott várnák be vagy az *Obrist*jukat, vagy a hozzájuk kiküldött mustrabiztost.⁴⁴ Eugen Heischmann szerint 1604 márciusában az ezred megmaradt katonáival állítólag *Accordo*-t, azaz továbbszolgáltatásukra és kifizetésükre vonatkozó szerződést kötöttek, ám Basta 1604. április 1-én Krausenegghez írt leveléből kiderül, hogy még ekkor is vita folyt arról, hogy kifizessék, vagy inkább megbüntessék őket. Az albán származású hadvezér előbbi támogatta, megemlítve, hogy ő Dampierre-t azért küldte hozzájuk, hogy elmaradt zsoldjuk kifizetéséről biztosítsa a lázongókat.⁴⁵

Basta 1604 áprilisában új megbízást kapott a császártól: a császári-királyi főserég főtábornomává (*General Obrist-Feldmarschall*) nevezték ki,⁴⁶ majd Bécsben Mátyás főherceg főhadparancsnok-helyettesévé (*General Obristleutnant*) tette meg. A rendelkezésre álló források újra igen ellentmondásosak azzal kapcsolatban, hogy ezt követően Dampierre-rel mi történhetett: maradt-e Lippán, mint az őrség parancsnoka vagy sem? Mindkettőre találunk utalást. Bojti Veres Gáspár művében úgy fogalmazott, hogy „*abban az időben [1604 szeptembere] Lippa német helyőrségének Duval Henrik, a lotaringiai Dampierre grófja volt a vezetője, a magyaré pedig Rákóczi Lajos.*”⁴⁷

ták meg. Ugyanezen év októberében Preinert II. Rudolf az ő és Pernhausen ezredéből összevonni szándékozott 4000 vagy 5000 fős egység parancsnokának javasolta. Az uralkodó indoklása szerint ugyanis immáron harmadjára kapott megbízást csapatok felállítására, jól ismeri a felső-magyarországi és erdélyi viszonyokat, s sok jó katona és tisztségviselő szolgál alatta. Az így összevont csapatok vezetésére kinevezést 1602-ben kapott. Az ezred katonái a fizetlenség miatt fellázadtak, önhatalmúlag elvonultak Erdélyből, és szolgálati idejük 1604 júniusában megszűnt. ÖStA KA Bestellungen (Best.) 583/1598.; ÖStA KA HKRA Prag. No. 25.; ÖStA KA Best. 680/1601. ÖStA KA HKRA Wien Reg. 1601. Oktober No. 136.; ÖStA KA AFA 1602/3/5.; ÖStA KA HKRA Wien Exp. 1603 Juni. No. 32.; Heischmann, E: Die Anfänge i. m. 1925. 229–230.

⁴² Veress E.: Basta i. m. 395.

⁴³ Veress E.: Basta i. m. 400.

⁴⁴ Veress E.: Basta i. m. 402–403

⁴⁵ Veress E.: Basta i. m. 425.

⁴⁶ IstvánffyM.: Magyarok dolgairól i. m. 423.

⁴⁷ Bojti Veres Gáspár: A nagy Bethlen Gábor viselt dolgairól. In: Bethlen Gábor emlékezete. Szerk.

Ugyanerről számolt be Istvánffy is: „kik akkor Lippa oltalmazásának tisztiben forgódnak vala.”⁴⁸ A két magyar történetíró mellett az Ezzel szemben Szamosközy a következőket vetette papírra: „*Henrikus Davallus comes ab Ampierra, ki azelőtt lippai kapitán volt, mikor Székely Moyses bejövée Erdélbe [1602–1603] mostan Magyarországba öt ezer hajdúk hadnagya volt.*”⁴⁹ Ez utóbbi mondatot vette alapul később Márki Sándor, Gömör Gusztáv és Nagy László is. Munkáikban az szerepel tehát, hogy Gian Giacomo Barbiano de Belgiojoso az ifjú grófot a Lippát fenyegető oszmán támadás felderítésére küldte a Partiumba 500 hajdújával, aki szeptember első napjaiban érkezett meg ide.⁵⁰ Itt haditanácsot tartott Rákóczi Lajos lippai és a Petneházy István jenői várkapitányokkal, valamint az odahívott hajdúkapitányokkal.⁵¹ Míg az úgynevezett Fuggerzeitungokban egy szeptember 20-án a rakamazi táborban keltezett jelentésben azt olvashatjuk: „*Dampierre a katonasággal, amelyet a felső-magyarországi főkapitány [Belgiojoso] a lippai vár őrségéhez neki adott, 15 nappal ezelőtt (...) oda érkezett.*”⁵² A rendelkezésre álló források között feszülő ellentétet egyértelműen nem lehet feloldani, ám egy megoldási javaslatom volna. Véleményem szerint Dampierrelippai kapitányi tisztség helyett *Bestallungot*, felfogadó iratot kapott magyar és rác lovas hajdúk toborzására és vezetésére, és a mezei hadakhoz beosztva a felső-magyarországi főkapitány parancsnoksága alá került. Sajnos az irat nem áll rendelkezésre jelen pillanatban, ám ez nem azt jelenti, hogy nem létezett vagy létezhet. Ennek tisztázása még további kutatásokat igényel. Feltételezésemet azonban alátámasztja, hogy Istvánffy történeti munkájában a Bocskai oldalára állt hajdúkat Dampierre katonáinak nevezte.⁵³ Másrészt a fellelhető források többször is utalást tettek a gróf katonaságának nemzetiségi összetételére is. Gyulaffi Lestár feljegyzései olvasható, hogy a magyar hajdúkapitányok mellett a temesvári rajtaütésben részt vett Deli Száva és katonasága is.⁵⁴ A néhány héttel későbbi eseményeket megörökítve Istvánffy fontosnak tartotta lejegyezni, hogy a gróf „*ezer, rész szerént rác, rész szerént hajdú lova-*

Makkai László. Bp. 1980. 46.

⁴⁸ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 427.

⁴⁹ Szamosközy István történeti maradványai i. m. 230.

⁵⁰ Márki és Gömör szerint is szeptember 17-én. Gömör Gusztáv: A hajdúk Lippa alatt 1644-ben. Hadtörténelmi Közlemények 5. (1892) 118–121. 119.; Márki Sándor: A tizenöt éves török háború történetéhez. Hadtörténelmi Közlemények 7. (1894) 347–364, 469–485. 482.

⁵¹ Gömör G.: A hajdúk i. m. 119.; Márki S.: A tizenöt éves török i. m. 482–483.; Nagy László: A Bocskai szabadságharc katonai története. Bp. 1961. 56–57.

⁵² Österreichische Nationalbibliothek Codex No. 8975. Fol. 298r.

⁵³ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 433.

⁵⁴ Gyulaffi Lestár történeti maradványai [1143–1606], Közreadja: Szilágyi Sándor, 1–2. Történelmi Tár 16. (1893), 109–145., 193–231. 131, 226. 137.

*sokkal Várad felé menni igazodék.*⁵⁵ Az Udvari Haditanács 1605 júniusa és decembere között többször is foglalkozott lovasságának tetteivel, az állandó zsoldhiánnyal és az ezekből fakadó problémákkal. Ezekben a bejegyzésekben azonban már csak rácokról esett szó, akik egy része már valószínűleg Felső-Magyarországon is Dampierre alatt szolgálhatott.⁵⁶ Ugyanezen állapotot ábrázolta Giacomo Serra bécsi pápai nuncius 1605. október 4-i dátummal küldött levele Scipione Borghesének. Az iratban ugyanis felsorolta részletesen a rendelkezésre álló császári-királyi csapatokat, közöttük az ifjú gróf és Seifried von Kollonich 1200 rác lovasát, magyar huszárját és kozákját is, akik már régóta császár zsoldjában álltak.⁵⁷

Azon sem csodálkozhatunk, hogy miután Belgiojoso Ciprian Concini Obrist-Leutnanttól értesült Bethlen Gábor és Bektas pasa tervéről az ifjú gróftól küldte Lippára, hogy vezesse az akciót. Mint, ahogyan fent láthattuk egyrészt jól ismerte a vár környéket, és 1603-ban már járt Temesvár vidékén is. Másrészt tökéletesen tisztában volt az alá rendelt hajdúk harci erényeivel és képességeivel az elmúlt évek harcai alapján.⁵⁸ A Lippán megtartott követően tehát szeptember 13-án vagy 14-én hajnalban a mintegy 5000 főnyi hajdúsereg rajtaütött a Temesvár mellett táborozó mintegy 400 erdélyi bujdosó és a melléjük rendelt oszmán had táborán. A támadás teljes sikerrel járt. Az álmukból felriasztottak jó részét levágták és a megmenekültek is annak köszönhették életüket, hogy időközben a temesvári őrség kitört a hajdúkra. Dampierre katonái ezért a táborban szerzett prédájukkal együtt visszavonultak. Zsákmányuk között volt azonban Bethlen Gábor dolmánya, amelyben ott lapult a későbbi fejedelem levelezése Bocskai Istvánnal. Az értékes levelet Dampierre rögtön elküldte Belgiojoso rakamazai táborába, majd Jenőre vonult, ahol megtartották az ilyenkor szokásos kótyavetyét, Rákóczit pedig visszaküldte Lippára a vidék szemmel tartására.⁵⁹

⁵⁵ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 430., 433.

⁵⁶ ÖStA KA HKR-Wien Prot. Exp. Band 213. Fol.: 558v.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Exp. Band 213. Fol.: 588v.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Exp. Band 213. Fol.: 594r.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Exp. Band 213. Fol.: 628v-629r.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Reg. Band 214. Fol.: 447v. No. 238.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Reg. Band 214. Fol.: 450r. No. 36.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Reg. Band 214. Fol.: 457r. No.146.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Reg. Band 214. Fol.: 460v. No. 209.; ÖStA KA HKR-Wien Prot. Reg. Band 214. Fol.: 470v. No. 159. A későbbiekben még látni fogjuk, hogy a felső-magyarországi hadban szolgáló rácok igen súlyos veszteséget szenvedtek, de egy részük megmaradt a király szolgálatában. Másrészt azt is meg kell jegyeznem, hogy a Dunántúlon is harcoltak rác katonák, akiket a későbbiekben Dampierre parancsnoksága alá vezényeltek.

⁵⁷ Die Prager Nuntiaturn des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiaturn des Giacomo Serra (1603–1605). In: Nuntiaturnberichte aus Deutschland siebenzehntes Jahrhundert. Bearbeitet: Arnold Oskar Meyer. Berlin 1913. 523–524.

⁵⁸ Szamosközi István történeti maradványai i. m. 230.

⁵⁹ Szamosközi István történeti maradványai i. m. 228., 230–231., 241., 243.; Gömöry G.: A hajdúk i. m. 119-120.; Márki S.: A tizenöt éves török i. m. 482–483.; Die Prager Nuntiaturn i. m. 224.,

Dampierre-rel pedig „*harmadfélezeren indultanak Jenőrül Gyula alá. Előljáróban bocsátták Lippai Balást, kapott az nyelvet kitül végére menvén az gyulai törökök állapotjának, az városra rohantanak és az várost elégették. Azzal nem elégedvén nagy vakmerőképpen mentenek ostromra az várnak is. Az török készen várván őket minden lövészszámmal, úgy meglövődöztek őket, hogy hatszáz testnél több maradt oda. Ű magát is Dampierat homlokon találták az sisakot az fejében az midőn alóla megfutamtanak.*”⁶⁰ A sikertelen gyulai rajtaütés után a gróf katonáival szeptember 25-én bevonult a rakamazi táborba. A fiaskóról a Fugger családnak is beszámoltak egy a felső-magyarországi táborból aznap küldött jelentésben. Eszerint Dampierre-t kétszer meglőtték, ám egyszer sem sérült meg.⁶¹

Istvánffy történeti munkájában feljegyezte, hogy a gróf a táborba érkezése után részt vett azon a tanácskozáson, amelyet Belgiojoso a Bocskai elleni támadás mikéntjének megvitatására hívott egybe. Ekkor azonban Bécsből gyorsfutár érkezett, amelyben Mátyás főherceg parancsával a felső-magyarországi főkapitányhoz. „*Késedelem nélkül azért Dampiernak, hogy harmadfélezer magyar gyaloggal, kik majd mind immár lovakra, mindazonáltal nem hordozván kopjákat s puskákat viselvén fordítottak vala, (...) megparancsolá [Belgiojoso], hogy Bastához mennének. De az vitéz nép nem engedének, azmint ítélik vala az parancsolatnak, mentvén nehéz fizetlenséget zsoldjoknak, mely nélkül ők sohoval nem érkezhethének menni.*”⁶²

A felső-magyarországi főkapitány serege tehát együtt maradt, ideig-óráig. A haditanácson elhatározottak értelmében megkezdődött az alá rendelt és az Erdélyben álló csapatok összevonása Adorjánánál.⁶³ Először Dampierre hajdúi érkeztek meg oda, majd Belgiojoso további lovasai és gyalogosai is. Október 14-én az Erdélyből várt gyalogság, lovasság és tüzérség is megérkezett Álmosdra, 20–25 kilométerre Adorjántól. A két sereg egyesülésére azonban nem került sor, mivel október 15-én éjszaka a Bocskai mellé állt katonák rátörtek a Johann Baptista Pezzen vezette hadoszlopra. A bihari nagyr mintegy 3000 főnyi seregének zömét és egyben legjobban felfegyverzett egységét Dampierre hajdúi alkották.⁶⁴ Belgiojoso ugyan meg akarta előzni, hogy Bocskai a maga oldalára állítsa az ifjú gróf katonáit, ezért október 13-án

231., 235.; Nagy L.: A Bocskai i. m. 57–58.; Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában okmánytár II. (1595–1613) Közreadja: Kruppa Tamás. Bp.–Róma–Szeged 2009. 127.; Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 427–428.

⁶⁰ Szamosközi István történeti maradványai i. m. 230.; Gömöry G.: A hajdúk i. m. 120.; Márki S.: A tizenöt éves török i. m. 484.; Nagy L.: A Bocskai i. m. 58.

⁶¹ ÖNB Cod. No. 8975. Fol. 310r.

⁶² Die Prager Nuntiatur i. m. 235.; Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 430.

⁶³ Nagy L.: A Bocskai i. m. 67–68.

⁶⁴ ÖNB Cod. 8975. Fol.: 323v-324r.; Nagy L.: A Bocskai i. m. 71.

és 14-én egy havi zsoldot osztatott ki közöttük, hogy az uralkodó hűségén tartsa őket. A hajdúk azonban elégedetlenek voltak ezzel, hiszen öt hónapnyi zsold járt volna nekik.⁶⁵ *„Annakokáért azt végezték legyen, hogy többé az németek zászlójok alatt s társaságokkal szerencsétlen hadakozást ne gyakoroljanak, hanem azoknak levágására, kik elöl mentenek, fegyvereket fordítsák. Ezeket mondván, pártütéssel és nagy kiáltással, elhagyván Dampier kapitányt, és szörnyű szitkokkal szidalmazván az németek nevét, nyargalvást előszágúdnának, s az rendetlenül menő seregnek nekimennek.”*⁶⁶

A kibontakozó felkelés gyors sikereket ért el, hiszen Belgiojoso megmaradt csapataival igyekezett Tokajhoz, ahol október 24-én német, vallon és olasz zsoldosaival át is kelt a Tiszán. Rác katonái azonban Rakamazon maradtak. *„Kiket mindazáltal az hajdúk, utánok mennén, ugyanazon éjtszaka, hajnal előtt [október 25-én] ott tapasztaltak vala, levágván avagy megfogdosván azokat, azkikhozzájok hajolni nem akarták legyen. S késedelem nélkül az hídra nagy számosan tódulván, kevésé mülék, hogy el nem nyerék, holott az napnak reggeli s nagy sűrű köde miát, mely miát nem láthatnának, álgjúkkal az várból távol nem oltalmaztathatnak. De Barbiánus és Dampier, hallván az puskaropogásokat, azmelyet az hídörzők az ellenségnek első láttára lövödöztetnekvala, odafutamának, s az ellenséget visszavervén, s egynéhány helyet elvágván az hidat, az dolgot helyére állaták.”*⁶⁷ A túlsó parton maradt rácok azonban segítség nélkül maradtak. *„Végre Szegedi Marko az rácok kapitánja csak szörin lovára ragadván és félig mezítelen által usztatja az Tiszát és úgy jű az generalis hadába. Voltak az rácok, az mint megintézhetjük, négy seregbe. Számok zászlójokhoz képest kétezeren volt, de személy szerént voltak u. m. ezer hétszázan, azokban huszonöt el nem szaladott.”*⁶⁸

Az összecsapás végeztével Istvánffy és Szamosközy szerint is Belgiojoso Dampierre-t és Pethe Lászlót küldte át a hajdúkhöz, megkérdezni miért hagyták el az uralkodó hűségét. A hajdúkapitányok erre azt felelték, hogy esküjük alól feloldozta őket a németek hitszegése. Pethe ekkor megkérdezte, miért fogadták el akkor a kifizetett zsoldot. Amire az a válasz érkezett, hogy azt a pénzt ők megérdemelték, és azonkívül még további tíz hópénzzel tartoznak nekik. Az eredménytelen tárgyalás után Dampierre és Pethe visszatért a tokaji táborba.⁶⁹ Ezt követően Belgiojoso tovább folytatta a menekülést Szepesvárra, ahová az ifjú gróf is követte. A hegy tetején épült erősséget a hajdúk december 1-ig ostromolták, sikertelenül. Ezt követően Belgiojoso

⁶⁵ Nagy L.: A Bocskai i. m. 71.

⁶⁶ IstvánffyM.: Magyarok dolgairól i. m. 433.

⁶⁷ IstvánffyM.: Magyarok dolgairól i. m. 434.

⁶⁸ Szamosközi István történeti maradványai i. m. 248.

⁶⁹ Szamosközi István történeti maradványai i. m. 248–249.; Nagy L.: A Bocskai i. m. 82.; Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 434.

és kísérete Bastánál jelentkezett, ahonnan a felső-magyarországi főkapitány Bécsbe utazott tovább. Dampierre azonban a hadsereggel maradt.⁷⁰

Összességként azt mondhatjuk tehát, hogy Dampierre 24 éves korára igen jelentős karriert futott köszönhetően tehetségének és támogatóinak. Mint láthattuk 1601-ben egy gyalogezred Hauptmannjaként kezdte meg szolgálatát II. Rudolf hadseregében, majd a következő évben Basta az Erdély nyugati határvidékét védő, stratégiai fontosságú partiumi vár, Lippa parancsnokának nevezte ki. Mind az albán származású hadvezér, mind Belgiojoso több fontos hadművelet végrehajtását is rábízta. Rátermettségét és vitézségét nem csak előljárói, de a katonák is nagyra becsülték. Ezért is küldhette el Basta Besztercére a lázadó Preiner ezred gyalogosainak lecsendesítésére vagy az október 25-i tárgyalásra a Bocskai oldalára állt hajdúkapitányokkal. A következő években is a harcok sűrűjében találjuk. Részt vett Basta felső-magyarországi hadjáratában, majd Esztergom sikertelen védelmében is. Dampierre-rel kapcsolatban joggal állapíthatjuk meg, hogy a Habsburg Monarchia szolgálatában a tizenöt éves háború folyamán olyan katonai tapasztalatokat szerzett, amely a 17. század egyik legismertebb és legelismertebb hadvezérévé tette. A sors különös fintoraként végül ő is Pozsonynál halt meg, ám egy puskalövéstől, amelyet egy hajdú adott le rá. Egy hasonló azok közül a katonák közül, akikkel együtt szolgált és akiket vezényelt a partiumi harcok során.

⁷⁰ Istvánffy M.: Magyarok dolgairól i. m. 436–438.